

Ангеліна СИНГАЇВСЬКА

ФУНКЦІОНАЛЬНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ІМЕННИКІВ-ПРЕДИКАТІВ ПРОПОЗИЦІЙНОГО ВІДНОШЕННЯ З ПРОСПЕКТИВНИМИ ТЕМПОРАЛЬНИМИ СЕМАМИ

Об'єктом нашого дослідження є іменники, які здатні виконувати функцію предикатів пропозиційного відношення (ППВ) і задавати проспективну темпоральну орієнтацію предикату пропозиції (ПП).

Іменники з проспективними компонентами значення – предикати пропозиційного відношення – у більшості своїй представлені одиницями, утвореними від дієслів або прикметників із проспективними темпоральними компонентами значення. Такі іменники позначають “определену” дію чи ознаку і відносяться до тієї групи одиниць, які “підбивають” “уявлення про те, що іменники позначають тільки предмети і субстанції” [1: 155]. У таких випадках засобом словотвору “виступає операція по заміні одних морфологічних показників на інші, тобто зміна парадигм” [2: 68], стає можливою зміна первинної синтаксичної функції слова і, відповідно, його використання у новій якості у висловлюванні [3: 159]. Збереження у похідного слова кореневої морфеми твірного слова призводить до збереження предметно-логічного (денотативного) змісту останнього.

Іменники, ППВ і ПП, виражають мовні ситуації, тотожні мовним ситуаціям, представленим твірною основою, і, відповідно, описують події, які характеризують нематеріальну діяльність людини, її різноманітні емоційно-психічні стани: *desire, determination, expectation, intention, anxiety, wish* та ін. Співвіднесеність із внутрішнім світом людини виділяє ці одиниці із загального класу абстрактних іменників.

Той факт, що такі іменники зберігають тісний зв'язок із твірними основами, семантично пояснюються через них і відрізняються від них не своїм лексичним значенням, а парадигматичними, синтаксичними характеристиками, дозволив Ю.Д. Апресяну зробити висновок про те, що явище, яке ми спостерігаємо при словотворі такого типу, семантично зближується з явищем синонімії, оскільки головною ознакою синонімів є спільність лексичного значення [4]. У корпусі граматико-лексичного класу іменників одиниць, які ми аналізуємо, виділяються певними семантичними особливостями. З одного боку, дані лексеми наділені пропозиційною семантикою, а з іншого – наповнені предметним змістом. Це “не тільки

надає їм нових синтаксичних функцій, але й вводить їх у світ квазіпредметного існування” [5: 257]. “Фіктивна предметність” таких одиниць, яку спричиняє форма іменника, “служить для опису внутрішнього світу людини, який утворюється за аналогією до реальної дійсності” [6: 9]. На відміну від дієслів, вони забезпечують вираження дії як предметного “існування” і демонструють “здатність людини бачити умовність кордонів між процесом, об’єктом і його ознакою і сприймати відмінності між ними діалектично, в їх протиріччі” [7: 121]. Така особливість іменників вказує на гетерогенний склад цього класу слів, на можливість його поділу, подібно до інших класів слів, на ядерний прошарок і периферію [1: 154]. Вказані іменники слід віднести до периферійної зони цієї частини мови, бо понятійна основа таких лексем не відповідає основній ономасіологічній ознаці свого класу, а саме предметності [8: 50].

При спільності кореневої основи (прикметник > іменник) або її ідентичності (дієслово > іменник) похідне слово відрізняється від твірного слова категоріальною приналежністю, іншим частиномовним значенням. Лексико-семантичній структурі іменника відповідають певні закономірності співвідношення сем, характерні для даної частини мови особливості сполучуваності і інші ознаки, які обумовлюють специфіку номінативної функції імені, її відмінність від номінативної функції дієслова чи прикметника.

Дослідження проблеми збереження похідним словом граматичних характеристик твірного слова (дієслова чи прикметника), а саме темпоральних значень, ізоморфних значенню граматичних форм, дозволяє по-іншому розглядати номінативну сутність даного класу слів і глибше розуміти особливості їх функціональної значущості.

Із корпусу іменників, утворених від дієслів або прикметників, ми відібрали одиниці, для яких характерна функція ППВ, бо темпоральна сема, яку ми досліджуємо, актуалізується у взаємовідношеннях ППВ і пропозиційного предикату (ПП). Відсутність мотивованих іменників у корпусі ППВ пояснюється словотворчими можливостями дієслів і прикметників із проспективними темпоральними семами, тобто, відсутністю моделі $V > N$, $Adj > N$ у деяких із них або функціональними можливостями іменників, утворених від дієслів, а саме відсутністю здатності таких одиниць вживатися у функції ППВ.

У складі іменників – ППВ з проспективними темпоральними семами – ми виділили такі лексико-семантичні групи:

1. Іменники – ППВ зі значенням “бажання” виконати дію, яку називає ПП: wish, desire, desideration, will, willingness, longing, anxiety, eagerness, desirability, impatience та ін. Наприклад: Mr. Renault quarrels with his son over latter’s wish to marry Marthe Daubreuil (A.Christie).

2. Іменники – ППВ зі значенням “планування”, “підготовки” до здійснення дії, представлені ПП. У складі даної лексико-семантичної групи можна виділити декілька підгруп: а) іменники, семантичні особливості яких найбільш повно в нейтральній і узагальненій формі реалізовані в іменнику *plan*: *plan*, *project*, *arrangement*, *prearrangement*, *preparation* та ін.; б) іменники, семантичною домінантою яких є лексема *intention*: *intention*, *contemplation*, *purpose*, *aim*, *will* та ін.; в) іменники, семантичною домінантою яких є лексема *determination*: *determination*, *decision*, *resolution*, *settlement* та ін.; г) іменники, семантичною домінантою яких є лексема *proposition*: *proposition*, *offer*, *suggestion* та ін. Наприклад: а) This indeed was his *plan*: *to be sympathetic to Sarah (J.Fowles)*; б) As Polly was very lively, *the intention* was *to give* her the run of the young men.

3. Іменники зі значенням “схильність” до виконання дії, виражені ПП: *inclination*, *tendency*, *disposition*, *temptation* та ін. Наприклад: It was his *inclination to refuse* an answer (S.Maugham).

4. Іменники із спільною семантичною ознакою “порада”: *advice*, *recommendation*, *counsel* та ін. Наприклад: The public was invited to receive *advice* on how *to conduct* their business (I.Stone).

5. Іменники із спільною семантичною ознакою “обіцянка”: *promise*, *pledge*, *guarantee*, *vow* та ін. Наприклад: I don't trust his *promise to come* for a visit (L.Waller).

6. Іменники із спільним понятійним компонентом “передбачення”, “віщування” здійснення дії, виражені ПП: *destiny*, *destination*, *predestination*, *inevitability*, *predetermination*, *prediction* та ін. Наприклад: She talks of the supremacy of the white race, of their *destiny to rule* supreme over the red, the black and the yellow (I.Stone).

7. Іменники зі значенням “спонукання” до виконання дії, яку називає ПП, шляхом: а) прохання, благання : *request*, *appeal*, *entreaty*, *conjunction*, *adjuration* та ін.; б) вимоги, наказу: *order*, *requirement*, *demand* та ін.; в) дозволу або заборони: *permission*, *allowance*, *prohibition*, *forbiddance* та ін. Наприклад: а) He repeated *request* that I *should play* with her (Pearl S.Buck); б) I was on the point of giving *the order to march* (G.Greene).

Присутність проспективної темпоральної семи у семантичній структурі вказаних іменників демонструють словникові тлумачення цих іменників. Наприклад: *hope* – a feeling that what is wanted *will happen*. (WDAL: 766) (на присутність названої семи вказує використання граматичної форми майбутнього часу, у якій вживається дієслово-присудок підрядного речення. Порівняй також *promise* – a statement which someone else has a right to believe and depend on, that one *will* or *will not do* smth., *give* smth., etc. (DCE: 878).

Показовими з цієї точки зору є також способи вираження пропозиційного предиката, які свідчать про відношення семантичного

узгодження між ППВ і ПП.

Отже, іменники, ППВ і ПП, утворені від дієслів або прикметників, семантична структура яких також характеризується наявністю проспективної темпоральної семи. Той факт, що похідні іменники актуалізують у висловлюванні темпоральну сему з тією ж характеристикою, вказує на стійкість темпорального компонента значення слів кардинальних частин мови і дозволяє зробити висновок про те, що семантичне зрушення, яке лежить в основі утворення таких іменників і полягає у заміні категоріального значення дії чи ознаки твірної основи категоріальним значенням предметності похідного слова, не призводить ні до втрати граматично значущої ознаки темпоральності, ні до заміни її якості.

1. Кацнельсон С.Д. Содержание слова, значение и обозначение. – М.-Л., 1965. – 210 с.
2. Васильева А.К. О природе частей речи как системы классов полнзначных слов (на материале индоевропейских языков) // Научн. докл. высш. школы. Филологические науки. №6. – 1973. – С. 66-74.
3. Кубрякова Е.С. Роль словообразования в формировании языковой картины мира // Роль человеческого фактора в языке. – М., 1988. – С. 141-172.
4. Апресян Ю. Д. Лексическая семантика. – М., 1974. – 367 с.
5. Телия В.Н. Семантика связанных значений слова в их сочетаемости // Аспекты семантических исследований. – М., 1980. – С. 250-310.
6. Богданов В.В. Роль предикатов и непредикатов в семантике предложения // Структурная и прикладная лингвистика. Сб. науч. тр. Вып. 2. – Л., 1983. – С. 3-10.
7. Уфимцева А.А. Роль лексики в познании человеком действительности и в формировании языковой картины мира // Роль человеческого фактора в языке. – М., 1988. – С. 108-140.
8. Кубрякова Е.С. Части речи в ономаσιологическом освещении. – М., 1978. – 115 с.

WDAL – Webster's New World Dictionary of the American Language. – Cleveland, Ohio, 1996. – 1574 p.

DCE – Longman Dictionary of Contemporary English. – Harlow, London, 1986. – 1303 p.